

JOHN POLKINGHORNE:**Jeden svet. Vzájomné pôsobenie medzi vedou a teológiou**

Bratislava: Kalligram 2008, 136 s.

V edícii Veda a náboženstvo vo vydavateľstve Kalligram vyšiel v roku 2008 ďalší titul od nositeľa Templetonovej ceny za upevňovanie duchovného života za rok 2002 anglikánskeho duchovného Johna Polkinghorna, ktorý si predtým získal zásluhy v oblasti štúdia elementárnych častíc. Polkinghorne sa snaží pomerne prístupným štýlom vyložiť svoje názory na vzájomné ovplyvňovanie vedy a teológie. V oboch smeroch zastáva kritický racionalizmus. Anglický originál knihy vyšiel v roku 1985. Autor sám v predslove označuje svoju knihu ako polopopulárnu, keď upúšťa od podrobných a hlbokých analýz. Najprv podrobnejšie predstaví jednotlivé kapitoly diela a potom sa pokúsím o jeho celkové zhodnotenie.

Po úvodnej kapitole *Svet po osvietenstve* si autor v ďalších dvoch kapitolách všima povahu vedy a náboženstva. V prvej kapitole autor si stručne všima vzťah vedy a náboženstva hlavne od vzniku novovekej vedy v 17. storočí. Dnešnú dobu charakterizuje ako poosvietenskú, poznačenú objavmi nevedomia a kvantovej fyziky, ktoré lámu putá striktného determinizmu. Pri predstavení povahy vedy Polkinghorne približuje dve interpretácie kvantovej teórie: tradičnú, podľa ktorej nejstávajú príčiny individuálnych udalostí, a Bohmovu, podľa ktorej sú všetky udalosti kauzálné determinované, ale niektoré z týchto príčin sú nám nedostupné. Podľa Polkinghorna sa tradičná interpretácia kvantovej teórie zdá byť elegantnejšia, a tým aj pravdepodobnejšia. Vo vede hrá dôležitú úlohu aj osobný úsudok vedca. Autor predstavuje aj názory pozitivizmu, idealizmu a realizmu na entity objavované vedou. Sám pritom zastáva kritický realizmus, v ktorom sa čiastočne inšpiruje Popperom. Ako znaky tohto kritického realizmu charakterizuje pravdeblízkosť, iné chápanie objektivity a úlohu mienky. Experimenty sú zaťažené teóriou, ale aj teória je zaťažaná faktmi. Tie isté údaje môžu vysvetliť viaceré konkurujúce si teórie, pričom ako kritérium voľby medzi nimi udáva plodnosť, t. j. schopnosť vyrovnáť sa s čoraz širšou škálou údajov a nepredvídateľnými dôsledkami. Prijatie teórie vedeckou komunitou je ovplyvnené aj sociálnymi faktormi. Polkinghorne sa spolu s Newtonom-Smithom kriticky stavia k prílišnému nadhodnocovaniu logiky na úkor intuície u Poppera.

Polkinghornovo chápanie teológie je inšpirované anzelmovským *fides querens intellectum*, vierou hľadajúcou porozumenie. Veľký dôraz kladie na náboženskú a mystickú skúsenosť, prirodzenú teológiu chápe ako súčasť teológie a jej racionalitu ako obmedzenú. Tieto názory, ako aj chápanie teológie podmienenej Bibliou, tradíciou a rozumom sú ovplyvnené anglikánskou teológiou. Samotnú tradíciu chápe ako záznam náboženskej skúsenosti, čím sa odlišuje od katolíckeho chápania tradície ako pokladu viery prijímaného a rozvíjaného cirkevnými otcami. Do náboženskej skúsenosti započítava skúsenosť nielen kresťanov, ale aj príslušníkov iných náboženstiev. Na vyjadrenie náboženskej skúsenosti sa používa symbol. Autor kriticky skúma aj niektoré druhy teológií; napríklad procesualnej teológii vyčíta prílišnú naviazanosť Boha na svet. Podľa Polkinghorna klasické dôkazy Božej existencie dnes neobstoja,

a veda aj teológia by sa mali usilovať o pravdeblížnosť nášho porozumenia skutočnosti.

Vedecký pohľad na svet rozvíja Polkinghorne v desiatich znakoch, ktoré podrobnejšie vysvetľuje. 1. Svet nie je uchopiteľný bezo zvyšku. Fyzika elementárnych častíc odhaľuje skutočný svet. 2. Svet je zrozumiteľný. Možnosť pochopenia sveta nevysvetľuje veda, ale treba ho prijať aktom viery. 3. Svet je problematický. Kvantová teória vo fyzike bola prijatá, ale jej interpretácia je stále predmetom diskusií. 4. Svet je prekvapivý. 5. Vo svete jestvuje náhoda a nevyhnutnosť. 6. Vesmír je nesmierne veľký. 7. Štruktúra sveta je spojitá. Veda to označuje ako antropický princíp. 8. Vývoj sveta je bezvýhľadný. 9. Opis sveta je úplný. 10. Vedecký pohľad na svet je neúplný.

Potom, ako si veda aj teológia uvedomili svoje hranice, ukazujú sa možnosti vzájomného pôsobenia medzi vedou a teológiou. Veda poukazuje za svoje hranice. Svet, ktorý sa vyznačuje poriadkom, zrozumiteľnosťou, schopnosťou ďalšieho vývoja a spojitou štruktúrou, sa podobá náboženskému vysvetleniu. Spôsoby myslenia vedy a teológie sa navzájom ovplyvňujú, obidve si vyžadujú neustálu korekciu. Podrobnejšie si všíma možnosť potenciálnych konfliktov vedy a teológie v názore na počiatok sveta, vzájomné pôsobenie medzi Bohom a svetom, vysvetlenie možnosti zázrakov, posmrtný život. Za hlavný problém možnosti zázrakov považuje ich teologické vysvetlenie. Potom si všíma, či skôr kritizuje aj prirodzenú teológiu.

V ďalšej kapitole si všíma úroveň opisu. Kritizuje vitalizmus v biológii, všíma si holizmus v mikrosvete a makrosvete. Vo vzťahu medzi myslou a mozgom odmieta redukcionizmus, ale nevie hlbšie vysvetliť ich vzťah. Skôr priznáva nedostatočnosť doterajších riešení, ale drží sa bežného presvedčenia ľudovej psychológie o slobode voľby a zodpovednosti.

Pri pohľade na druhého priznáva možnosť viacerých rovín opisov: fyzikálnej, estetickej, etickej, náboženskej. Svoju istotu nachádzajú v Bohu stvoriteľovi. Veda poznáva racionálny poriadok vo svete, teológia poriadok Božej múdrosti.

Polkinghornova kniha je v dobrom preklade prístupná aj slovenskému čitateľovi. Od jej napísania už ubehlo viac ako štvrt' storočie, čo znamená, že niektoré vtedy aktuálne výdobytky vedy či pohľady filozofie vedy sú už dnes posunuté ďalej. Okrem toho si treba uvedomiť, čo aj autor sám priznáva, že ide o polopopulárny výklad, ktorý niektoré oblasti a problémy zjednodušuje. Autor ako vedec a anglikánsky kňaz sa usiluje nachádzať možnosť dialógu a pozitívneho vzájomného ovplyvnenie vedy a teológie. Niektoré časti a chápania teológie sú podané z pohľadu anglikánskej viery. Napríklad otázka posmrtného života (s. 102 – 103) je v katolíckej viere chápaná trochu ináč:¹ Priznáva osobný súd po smrti, stav duše oddelenej od tela, ktorá až pred všeobecným súdom na konci sveta dostane aj nové oslávené telo. Súvisí to aj s náukou o očistci, o očisťovaní duše, ak človek nezomrel dostatočne očistený pre život vo večnej blaženosti. Aj predstavenie chápania človeka v antickom gréckom myslení ako dualizmu, kde telo je väznením duše (s. 95), je veľmi zjednodušujúce: Je to iba názor platónskeho dualizmu, ale nepredstavuje celý diapazón názorov antického gréckeho myslenia o človeku. Takisto potreba korekcie teológie v podobnom zmysle, ako sa koriguje veda, nie je dostatočne vysvetlená. V katolíckom chápaní sa teológia nekoriguje ako veda, nemá charakter pravdeblížnosti, iba sa upresňujú niektoré tvrdenia viery, ktoré nie sú neomylné definované. Takisto nie

¹ Porov. *Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1998, 1020 – 1060, s. 264 – 273; RATZINGER, J.: *Eschatologie. Smrt a věčný život*. Brno: CDK 1996, s. 73 – 97; KRUPA, J.: *Prípravený veniec spravodlivosti. Katolícka eschatológia*. Bratislava: Oto Németh 2001, s. 70 – 91.

je všeobecne prijímané odmietnutie klasických dôkazov Božej existencie, a diskusia o tomto probléme by si vyžadovala oveľa viac priestoru.

Vcelku ide o užitočné dielo, poplatné dobe svojho vzniku, a tak treba k nemu i pristupovať.

Peter Volek

prof. Dr. phil. fac. theol. Peter Volek
Katedra filozofie FF KU
Hrabovská I
034 01 Ružomberok
SR
e-mail: volek@ff.ku.sk

ALISTER MCGRATH:

Dawkinsov Boh: Gény, mémy a zmysel života

Bratislava: Kalligram 2008, 200 s.

Dialóg medzi náboženstvom a vedou vzbudzuje už dlho záujem mnohých autorov. Tak kresťanský, ako aj nekresťanský založení vedci sa pokúšajú nájsť riešenie alebo aspoň hodnotiť spor vedeckého a náboženského prístupu k životu, k prírode, k Bohu. Nepochybne veľký podiel na vzbudení tohto záujmu majú myšlienky Charlesa Darwina, vyjadrené v knihe *Pôvod druhov*. Práve táto kniha je podstatou a zdrojom presvedčenia Richarda Dawkinsa o ateizme ako jedinej správnej voľbe. O tomto jeho presvedčení vyšlo dielo profesora historickej teológie na Oxfordskej univerzite Alistera McGratha *Dawkinsov Boh: Gény, mémy a zmysel života* ako reakcia na jeho názory, ktoré opísal v knihe *A Devil's Chaplain (Satanov kaplán)*.

Recenzované dielo je rozdelené do siedmich častí, pričom päť z nich tvorí jadro, do ktorého čitateľa uvádza úvod, a poslednou časťou je krátky záver.

V úvode McGrath opisuje svoje vedecké začiatky, štúdium prírodných vied aj svoje prvé skúsenosti s filozofiou. Zdôvodňuje svoje ateistické názory a taktiež rozpráva svoj príbeh prechodu od ateizmu k osvojeniu kresťanských myšlienok. Postupne sa dostáva aj k svojmu stretnutiu s Dawkinsonom. V tejto časti sa ho nesnaží kritizovať, skôr poukazuje na jeho štýl a rétoriku, ktorou si dokázal získať a presvedčiť čitateľov. Neskrýva prvotné nadšenie z jeho práce, ktoré však postupne upadá s počtom prečítaných publikácií. To, o čom bude McGrath písať, charakterizuje slovami: „Hoci sa budem snažiť príležitostne reagovať na podstatu Dawkinsových náboženských názorov, primárne sa budem zaujímať o to, prečo si myslí, že sú správne, a nie, o čo v nich ide“ (s. 21). To sa však ďalej ukáže ako nie celkom splnený cieľ, keďže v niektorých pasážach podrobne analyzuje práve podstatu Dawkinsových myšlienok.

Keďže jedným z hlavných popudov, ktoré Dawkinsa vedú k jeho presvedčeniu o správnosti ateizmu, je Darwinov *Pôvod druhov*, nemôže McGrath obísť predstavenie tohto diela ani jeho východiská. Robí tak v prvej kapitole, kde opisuje jeho vznik, tiež život jeho autora, ako